

SBĚR VYBRANÝCH VÝSLEDKŮ 2025

Kritérium	Přínos k poznání
Název výsledku	FOMO Incorporated: Performativita na dohled katastrofy
Autor výsledku	doc. Mgr. Jan Zálešák, Ph.D.

Jan ZÁLEŠÁK, „FOMO Incorporated. Performativita na dohled katastrofy“, in: Alice KOUBOVÁ—Eliška KUBARTOVÁ (eds.), *Terény performance*, Praha: Nakladatelství AMU, 2021, ISBN 978-80-7331-581-8, s. 120—135.

Popis výsledku

Studie „FOMO Incorporated“ vyšla jako kapitola v odborné knize *Terény performance*, kterou v roce 2021 edičně připravily doc. Alice Koubová (DAMU) a dr. Eliška Kubartová (MU/UPOL); z důvodu pandemických zpoždění byla kniha fakticky publikována na začátku roku 2022. Publikace záměrně propojuje více oborů – od teatrologie, bohemistiky a genderových studií přes sociologii až po dějiny a teorii umění – a vedle studií obsahuje rozhovory a obrazové eseje umělkyň a umělců (např. Miloš Šejn, Anna Daučíková, Kateřina Olivová). Po vydání získala Čestné uznání rektora Univerzity Palackého a byla nominována na Ceny Divadelních novin za publikační počín roku 2022. Kapitola „FOMO Incorporated“ začíná anekdotickou připomínkou online fenoménu „přijetí výzvy“ z počátku pandemie Covid-19 a přes kontrast „boomerů online“ versus „tiktokující generace Z“ rozkrývá vazby mezi performativitou a výkonností, mezi prekariátem a uměleckou prací, v historickém rámci od nástupu neoliberalismu a postfordismu v 70.–80. letech po současnost. Následně propojuje spekulativní logiku financionalizované ekonomiky se zvýšeným kurátorským a uměleckým zájmem o „spekulaci“ a agenci věcí (nový materialismus, spekulativní realismus, objektově orientovaná ontologie) a v závěru rozvíjí koncept posthumánní performativity na konkrétních příkladech myšlení a praxe (Jane Bennett, Karen Barad, Susanne Pfeffer). Text vyúsťuje v tezi o emancipativním potenciálu tvůrčí i divácké zkušenosti s posthumánní performativitou.

Zdůvodnění významu výsledku

Kapitola přináší originální propojení dvou linií, které bývají posuzovány odděleně: na jedné straně makrologiky pozdně kapitalistické financionalizace a ekonomiky pozornosti, na straně druhé teoretických a kurátorských obrátů k materiálnosti, agentnosti a spekulaci v umění. Novost spočívá v precizním ukotvení „spekulativnosti“ jako společného jmenovatele ekonomických a estetických režimů, nikoli jen jako metafor. Tím kapitola otevírá nové pole bádání pro performance studies i pro studia současného umění a kultury, protože umožňuje nahlížet performativitu práce, tvorby i recepce mimo antropocentrický rámec a zároveň v přímé vazbě na podmínky platformizované produkce a prekarizované kulturní práce.

Význam výsledku se projevuje v tom, že text poskytuje přenositelný analytický rámec pro interpretaci uměleckých a institucionálních praktik v období pandemie i po ní: ukazuje, jak krize zviditelňuje struktury výkonu, soutěžení a sebe prezentace a jak může posthumánní perspektiva reartikulovat vztah mezi tvůrcem, dílem, publikem a prostředím. Argumentace je vystavěna s důslednou koncepční přesností: definice klíčových pojmů (performativita, spekulace, agentnost věcí, posthumánní performativita) jsou průběžně operacionalizovány na konkrétních příkladech a opřeny o současnou mezinárodní literaturu (Pirici, Tsing, Bennett, Barad aj.). Tato kombinace teoretické pronikavosti a aplikační ukotvenosti posouvá oborové poznání nad rámec popisných případových studií i nad rámec čistě abstraktních modelů.

Web

Ke knize *Terény performance* editorky vytvořily samostatný web <http://terenyperformance.cz/>, kde představují motivace k uspořádání publikace a její základní myšlenky, dále představují krátké ukázky obsahu a autorstvo knihy. Kromě webu, který sloužil od počátku k základnímu představení publikace, editorky hned po jejím vydání a křtu začaly organizovat různá setkání a aktivně knihu představovaly na různých platformách a v médiích.

Zkoumat téma až po odeznění módní vlny

Za prvé, pojmy performance a performativity se objevily před sedmdesáti lety jako poměrně subverzivní a objevné koncepty. Přispěly ke změně metodologií věd, umělecké tvorby, chápání politiky. Umožnily pojmenovat fenomény, které by bez těchto pojmů zůstaly nezachytitelné. Tato perspektiva však generovala dva neproduktivní průvodní jevy: 1. mnohdy až lavinovitě a nekritické přejímání a nadužívání těchto pojmů, 2. instinktivní rezistenci v rámci některých oborů, které se vůči performativnímu přístupu předem obrnily. Ve chvíli, kdy pojmy performance a performativity již ztratily punc novosti či dokonce módnosti, nastává snad podle nás vhodná příležitost pro jejich nesamozřejmé a přesnější způsoby užívání a dalšího rozvíjení.

Nabídnout konkrétní přístupy z českého a slovenského prostředí

Recepce pojmu performance (případně performativity) dosud probíhala v českém a slovenském prostředí s různou intenzitou: zatímco některé vědní obory je podrobily rozsáhlé reflexi a začlenily je mezi své metodologické nástroje, v jiných podobné procesy dosud neproběhly či jejich intenzita nebyla velká, anebo se teprve rozbíhají. Protože se význam pojmu performance zpřesňuje výhradně jeho citlivým užíváním, testováním, praktikováním a konfrontací, rozhodly jsme se oslovit české a slovenské autory a autorky, kteří se tomuto tématu ve své práci věnují, aby popsali, jakým způsobem pojem performance ve své umělecké a vědecké tvorbě užívají nebo jak nad ním uvažují. Cílem našich snah nebylo vytvořit encyklopedickou příručku pokrývající reprezentativně veškeré možné přístupy k performanci a celou škálu jejich využití ve vědě a umění. Chtěly jsme nabídnout prostor pro setkání singulárních, autorských i vzájemně protichůdných přístupů, jež by umožnily pojem

Reflektovat člověka v jeho tělesnosti a decentralizované pozici

Performativitou se myslí působení sil v rámci dějících se událostí, jejichž hybatelem není nezbytně lidská bytost. Performancí se myslí událost, ve které explicitně zvědomujeme působení performativity. Díky ochotě připustit si přítomnost a vliv těchto sil je možné zkoumat události, do nichž je člověk zahrnut, aniž by byl jejich autorem či autorkou, a na nichž se přesto aktivně podílí (a nese tedy za ně specifickou odpovědnost). Otevírá se tak citlivost vůči nelidské realitě a síťové provázanosti člověka s okolím, zvyšuje se porozumění pro vzájemné vztahy propojení, závislosti a odpovědnosti, pro specifika různých prostředí a funkce rozhraní, médií, náhody a nezáměrných událostí. Na druhé straně však performativní hledisko stále na tělesný rozměr těchto síťovaných, provázaných a mocensky asymetrických vztahů upozorňuje. Zdůrazňuje, že se vzájemné vztahy působení propisují do lidských i nelidských těl a usazují se v nich jako vzory dalšího jednání. I právě probíhající

TERÉNY PERFORMANCE

Domů [Obsah a ukázky](#) Editorky a grafička Autorky a autoři

Obsah a ukázky

1. **Teatrologie jako performatika.** Martin Bernátek (s Eliškou Kubartovou), Katedra divadelních a filmových studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. // [Přečtěte si ukázku](#)

2. **Performance a performativita jednání v kulturní sociologii.** Csaba Szaló, Katedra sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Brno. // [Přečtěte si ukázku](#)

3. **Performativní filosofie revisited.** Rozhovor Alice Koubové s Jakubem Liškou (doktorand Katedry divadelních studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno) a Barborou Liškou (doktoranda Katedry divadelních a filmových studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci). // [Přečtěte si ukázku](#)

Ohlasy

V květnu 2022 byla kniha představena v pořadu *Artzona* České televize:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/12072033166-artzona/222542152010014/cast/916196/>

V květnu 2022 byla kniha představena v pořadu *Artcafé* Českého rozhlasu:

<https://www.mujozhlaz.cz/artcafe/kniha-ktera-rika-zapomente-na-chvili-na-vse-co-jste-kdy-cetli-tady-i-kdekoliv-jinde>

V březnu 2023 byla spolu s knihou *Aktuální tanečnický diskurz* představena v Centru pro výzkum performativity při Katedře divadelních a filmových studií FF UP:

<https://www.upol.cz/nc/kalendar/akce/clanek/obraty-v-soucasnem-tanci/>

V červnu 2022 uspořádalo brněnské Centrum experimentálního divadla ve spolupráci s NAMU k příležitosti vydání knihy [kulatý stůl](#) v brněnském divadle Husa na provázku:

 96 lidí zareagovalo

 Událost pořádá Divadlo Husa na provázku a Centrum experimentálního divadla

 [Provázek.dvůr](#)

 Trvání: 2 h

 Veřejná · Kdokoli na Facebooku i mimo něj

Knihovna a archiv Centra experimentálního divadla ve spolupráci s Nakladatelství akademie múzických umění v Praze (NAMU) si vás dovoluují pozvat na šesté z řady nepravidelných diskusních setkání – kulatý stůl na téma knihy ***Terény performance***.

~ Setkání se uskuteční u příležitosti nedávno vydané společné publikace tvůrců a tvůrkyň z umělecké sféry, akademické oblasti a hybridních mezisvětů *Terény performance*.

~ Cílem je knihu představit a pohovořit společně o možném pojetí fenoménu performance a performativity napříč obory.

~ O tom, jak pojednat téma performance prostřednictvím knihy, jak je tato publikace koncipovaná a jaké byly motivace a podmínky jejího vzniku, budeme hovořit v pondělí **20. června od 16:00 na dvoře Divadla Husa na provázku** (areál Centra experimentálního divadla, Zelný trh 9, Brno).

~~~~~

„Proč studovat jednání v jeho konkrétní tělesnosti, jako součást ustavování významů sdílené společenské reality, když se realita vyjednává stále více v rámci digitálního prostoru? Proč zkoumat, jak jsou zdánlivě odtělesněné, abstraktní, symbolické úkony součástí (tělesného a lidského) prožívání a vyjednávání světa? Nepatří performance a performativita, jejichž módní boom je už za námi, mezi pojmy, které je vhodné spíše překonávat než znovu opраšovat?“ (z úvodu knihy)

Takto o vydání knihy referoval v listopadu 2022 web *Taneční aktuality*:
<https://www.tanecniaktuality.cz/recenze/neprehlednutelne-tereny-performance>

Portál *Monoskop* zařadil knihu do výběrové bibliografie regionu Střední a Východní Evropy:
https://monoskop.org/Central_and_Eastern_Europe_Bibliography

Kniha byla Cenou divadelních novin zařazena do užší nominace pro Publikační počín v oblasti divadla 2022.
<https://www.divadelni-noviny.cz/ceny-divadelnich-novin-2022>

Záhy po vydání se začaly objevovat reference ke knize *Terény performance* také v odborných člancích a dalších odborných textech:

Bartoš, David, *Formy akčního umění v rámci vzdělávacího systému středních škol ČR* (disertační práce), Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2024. Dostupné z: <https://theses.cz/id/8buqn8/>

Beranová, Věra, „Možná volba“, *Naše pravda*, č. 15, 2022, s. 18.

Hrončeková, Ivana, „Hľadanie hraníc performance“, *Artalk*, 20. 2. 2023.
Dostupné z: <https://artalk.info/news/hladanie-hranic-performance>

Ljubková, Marta, *Autorská dramaturgie v Národním divadle* (disertační práce), Praha: Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta, 2024. Dostupné z: <https://theses.cz/id/tvb475/>

Morganová, Pavlína, „(S)jednat performance knihou“, *Arte Acta*, 2023, č. 9, s. 100—106. Dostupné z: https://arteacta.cz/artkey/ara-202301-0005_s-jednat-performance-knihou.php

Orlová, Jana, „Rozdíly mezi vizuální performancí a divadlem aneb co, kde a kdy je performance?“ in *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, 2022, č. 32, s. 45—78. Dostupné z: <https://vvp.avu.cz/app/uploads/2022/11/2022-32-orlova.pdf>

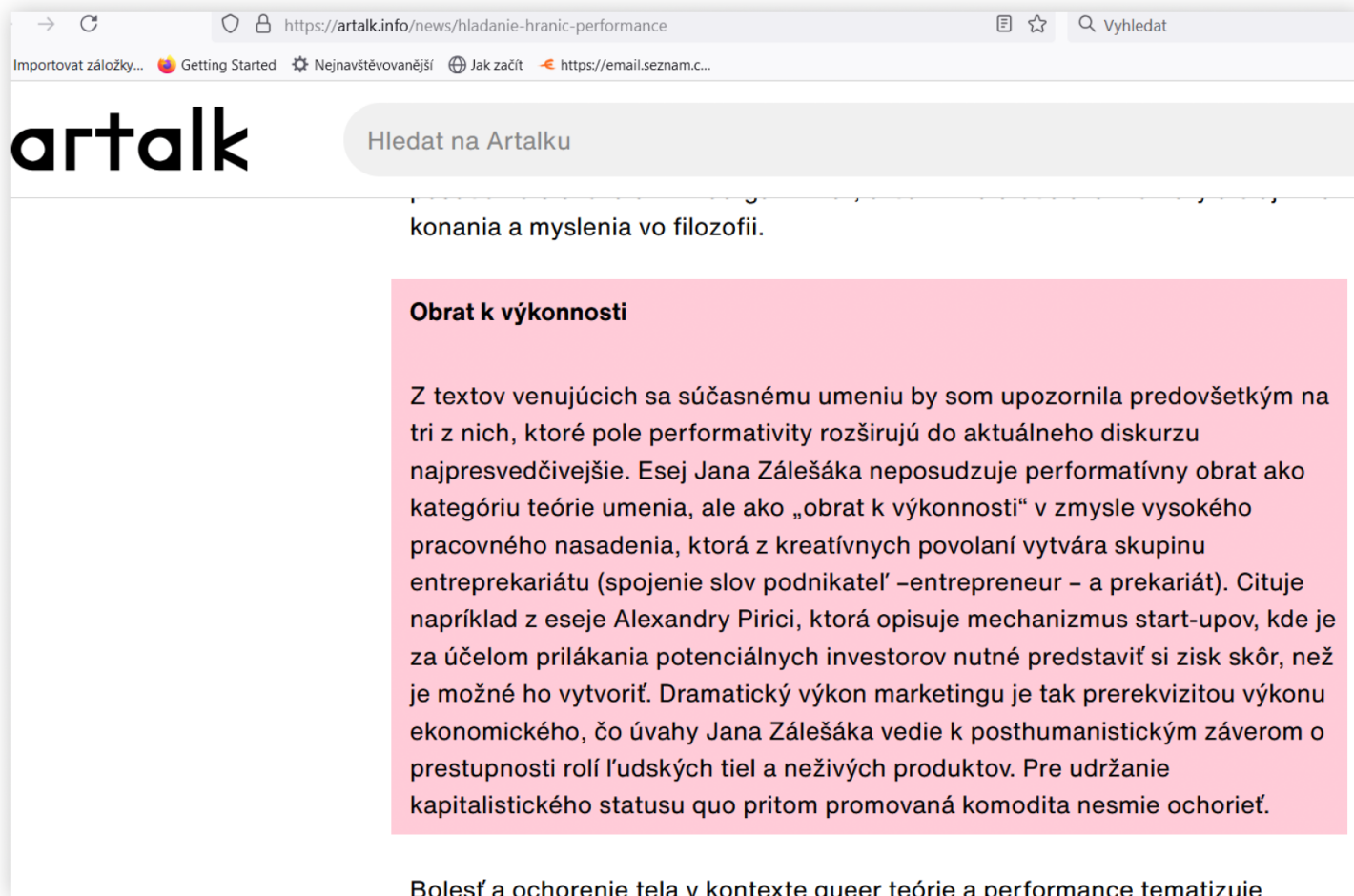
Teerink Turzíková, Tereza, „Alice Koubová—Eliška Kubartová (eds.): *Terény performance*“, *Filozofický časopis*, roč. 72, 2024, č. 1, s. 137—141.

Studie „FOMO Incorporated“ je sice len jednou z kapitol knihy — a jako takové jí nebyla věnována samostatná recenze — v recenzích knihy Terény performance v oborových a odborných časopisech je nicméně textu „FOMO Incorporated“ pravidelně věnována samostatná pozornost, což dokládají zde uvedené fragmenty:

Ivana Hrončeková, „Hľadanie hraníc performance“, *Artalk*, 20. 2. 2023.

Dostupné z: <https://artalk.info/news/hladanie-hranic-performance>

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://artalk.info/news/hladanie-hranic-performance>. The browser's address bar and tabs are visible at the top. The website's header features the 'artalk' logo on the left and a search bar with the placeholder text 'Hľadať na Artalku' on the right. Below the header, a snippet of text 'konania a myslenia vo filozofii.' is visible. A large pink rectangular box highlights a section titled 'Obrat k výkonnosti'. The text within this box discusses the relationship between contemporary art and the economy, citing Jana Zálešáka and Alexandry Pirici. Below the pink box, another snippet of text 'Bolesť a ochorenie tela v kontexte queer teórie a performance tematizuje' is visible.

konania a myslenia vo filozofii.

Obrat k výkonnosti

Z textov venujúcich sa súčasnému umeniu by som upozornila predovšetkým na tri z nich, ktoré pole performativity rozširujú do aktuálneho diskurzu najpresvedčivejšie. Esej Jana Zálešáka neposudzuje performatívny obrat ako kategóriu teórie umenia, ale ako „obrat k výkonnosti“ v zmysle vysokého pracovného nasadenia, ktorá z kreatívnych povolání vytvára skupinu entreprekariátu (spojenie slov podnikateľ – entrepreneur – a prekariát). Cituje napríklad z eseje Alexandry Pirici, ktorá opisuje mechanizmus start-upov, kde je za účelom prilákania potenciálnych investorov nutné predstaviť si zisk skôr, než je možné ho vytvoriť. Dramatický výkon marketingu je tak prerekvizitou výkonu ekonomického, čo úvahy Jana Zálešáka vedie k posthumanistickým záverom o prestupnosti rolí ľudských tiel a neživých produktov. Pre udržanie kapitalistického statusu quo pritom promovaná komodita nesmie ochorieť.

Bolesť a ochorenie tela v kontexte queer teórie a performance tematizuje

vtsin divctva, klčovou roli. Napt mezi principem przentnosti, tedy tm, co se děje právě td' a tady, a medialitou zprostředkovávající dokumentace probleskne pouze v náznaku v rozhovorech s Miloem Sejmem a Annou Daukovou, kter k zachycen svých performance pouivj rzn média a tuto oblast kontinuln promýšlejí.

Performance je ovšem i svého druhu výkon, ostatn to implikuje už samotn anglick význam slova. K této poloze se vztahuje několik autorů a autorek. Napklad Jan Zálešák zdraznje, že „performativní obrat“ nevnímá tak, jak je v kontextu teorie vdy bzn, tedy jako důraz na performativitu, vtlenost a situovanost vědění, ale jako „obrat k výkonnosti“ doprovázející přechod k postindustriální fzi kapitalismu, „obrat, v němž se ‚výkon‘ posouvá na urovn individuln charakteristiky pracovníka a souvisí s komplexním souborem nejen jeho dovedností a schopností, ale také motivc, tužeb či afektů.“ (s. 125) Etablování média performance klade do spojitosti s ustavováním nového postaven umělců ve společnosti, kter znovu a znovu nacházíme v pozici avantgardy – předvoje nejen vtvarn, ale iivotn praxe. Pojem performativity tak stejn jako další texty vyuiv ke kritick reflexi současného světa. Toto spektrum pak roziruje texty reflektující roli performativity v soudnictví nebo politice. Zaujalo m, jakm způsobem Vladimír Naxera a Petr Kral nahlížejí politick procesy a jak pregnantn dokzj díky performativní perspektivě analyzovat politick vystoupení populist. Pobavil m i subverzivní experiment Karlaimy, kter msto

jako sérii realizovaných rámců jednání. Politik pak podle jejich výkladu inscenuje sám sebe, bere na sebe určité role, které mají definovat rámce, skrze které bude nahlížen. Jde tedy o vědomou stylizaci lidského vystupování a jednání, které se zdá být v přímém rozporu s pojetím performativity jako autentického, tělesného prožívání přítomnosti, jež je patrné v jiných částech knihy. O Goffmana se opírá i Martin Langhans¹⁶ ve svém performativním pojetí práva, přičemž má tendenci oddělovat role diváků a performujících, přestože nakonec dochází k závěru, že všichni účastníci soudního jednání jsou ve skutečnosti participanty události (performance).

Velká část příspěvků publikace byla napsána autory nebo autorkami opírajícími se o zázemí v teatrologii.¹⁷ Tyto studie se svou prací s pojmy a celkovým uvažováním odlišují od příspěvků vycházejících spíše z diskurzu současné výtvarné scény a estetiky,¹⁸ u nichž je patrná určitá termínová a konceptuální volnost. Jan Zálešák¹⁹ tak například ve svém textu vykládá performanci skrze její anglickojazyčný význam, tedy jako výkon či výkonnost – a její takto definovaný význam vzápětí aplikuje na říši internetu a sociálních sítí. Hovoří pak o předvádění výkonu a sebe-komodifikaci současných umělců, kteří již nevytváří komodity v tradičním slova smyslu, ale spíše se soustředí na sebeprezentaci v online prostoru. I tímto se decentralizuje pozice člověka ve světě a o lidech lze začít uvažovat jako o objektech či věcech v rámci určité horizontální ontologie. Zálešák tedy nabízí jiné pojetí performativity, které se již nezabývá autenticitou a ukotvením v určitém čase a fyzickém prostoru, ale performativitu naopak více vztahuje k dnešní žité realitě.

Napříč knihou je patrné termínové a konceptuální napětí vznikající odlišným odborným zázemím jednotlivých autorů a autorek. Ač si publikace neklade za cíl vytvářet direktivní definice, heterogenita jednotlivých příspěvků odhaluje, že určitá snaha o sjednocení základních východisek by české diskuzi mohla prospět. Bez mezioborové diskuze – k níž se ostatně tato publikace řadí – a vymezení hracího pole se performativita může stát spíše objektem partikulárních zájmů než účinným nástrojem reflexe.

Tereza Teerink Turzíková

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno